

б) U, Ü DODAK ÇEKIMLILERINIŇ ÝAZUW DÜZGÜNI

35-nji gönükme. *Sözleri okaň we olara degişli soraglara dilden jogap beriň*

1. Orak, dolak, ördek, çörek, ýolbars, ýorgan, dogan, böwen.

Bu sözlerde **o, ö** dodak çekimlileri haýsy bogunlarda ýazylypdy?

2. Gursun, gurşunyň, towuk, towugy, üzüm, üzümçilik, döwük, döwügi, goýun, goýunçylyk.

Bu sözlerde **u, ü** dodak çekimlileri haýsy bogunlarda ýazylypdyr?

üzümçilik

U, ü dodak çekimlileri sözleriň birinji we ikinji bogunlarynda ýazylýarlar.

Eger sözleriň birinji bognunda dodak çekimlileriniň biri bolsa, onda olaryň ikinji bognunda eşidilýän ýerinde u, ü ýazylýarlar.

Meselem: *Dursun, durmuş, ogul, üzüm, gürrüň, ömür, oýun, goýun.*

36-nji gönükme. *Okaň. Has gara ýazylan sözlerde*

u, ü dodak çekimlileriniň haýsy bogunlarda ýazylandygyny aýdyň.

MEKDEBIŇ BAGYNDA

Tomus gününüň säher çagydy. Baglar pessaýja **öwüsýän** şemala başlaryny atýardy. Mekdebiň **öňündäki** gyrađeň öseň gowaçalar hem yranyşýar.

Tiz wagtdan okuwçylar peýda boldular. Bular eglenmän, mekdebiň bagyny bejermäge girişdiler. Okuwçylaryň joşgunly zähmeti barha güýjedi.

Has gara ýazylan sözleri depderiňize göçüriň.

Pessaýja sözüniň manysyny düşündiriň.

joşgunly

37-nji gönükme. Şygry labyzly okaň. Ikinji bognunda u, ü dodak çekimlileri ýazylan sözleri tapyp, depderiňize göçüriň.

GÜNÜŇ HOWRY

Gara bulut bu günler

Ondan-oňa göçenok.

Garry mama sanajyn

Güpürdedip kakanok.

Aýna ýaly asmandan

Gün lowurdap garap dur.

Günüň howry ne ajap!

Ähli zada yararap dur.

A. Baýmyradow.

Göçüren sözleriňiziň ikinji bogunda **u, ü** dodak çekimlileriniň yazylmagynyň sebäbini düşündiriň.

* * *

38-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözleri göçüriň.

SÜLGÜN

Sülgün owadan guşlaryň biridir, ýöne onuň **uçuşy** öwerlik däldir.

Tomus aýlarynda **sülgünler** zyýan berýan **gurçuklary, kösükli ösümlüklerin tohumyny,** dänelerini iyýärler. Sülgün gaty **duýgur** bolýar. Sähel çybsyldy bolsa, **güsürdäp** uçýar

(A. Gylyjow, «Güneşli ülkäniň görki»).

Göçüren sözleriňiz esasynda **u, ü** dodak çekimlileriniň ýazuw düzgünini düşündiriň.

* * *

39-nji gönükme. Okaň. Birinji we ikinji bogunlarynda dodak çekimlileri bolan sözleri aýdyp beriň

HÜNÄR — SENIŇ HORMATYŇ

Her bir adam belli bir hünär edinmeli. Hünärli adam çekýän zähmetini ýerine salýar.

Pagtaçy özüniň zähmeti bilen "ak altyn" dagyny döredýär. Mal bakýan çopanlar halkymyzy et, süýt, ýüň önümleri bilen üpjün edýärler.

Gözel-gözel jaýlar gurluşykçynyň gujurly gollary bilen emele gelýär.

Mugallymlar biziň her birimiz üçin ata-ene ýaly mähirli. Olar seni hatly-sowatly edýar, durmuşa ugrukdyrýar.

Soraglara jogap beriň:

1. Dodak çekimlilerinden **o, ö** sözleriň haýsy bogunlarynda ýazylýarlar?

2. Dodak çekimlilerinden **u, ü** sözleriň haýsy bogunlarynda ýazylýarlar?

Gujurly, mähirli sözleriniň manysyny sözlükden öwreniň.

Gurş...n	örd...k	og...l.
Ot...rgyç	dol.. k	goý.. -r.
Duý. ..r	ýum. ..ş	çoy...n.
Çop. ..n	Durs...n	goş...n.
Goş...r	boý. ..n	göt. ..n.
Oý.. -n	küm. ..ş	yor...nja.
Goý. .n	çom...ç	düzg...n.
Ogl...n	göw...n	ýorg...n.

* * *

40-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine degişli çekimlileri ýazyp, sözleri göçüriň.

Soraglara dilden jogap beriň:

1. U, ü dodak çekimlileri sözüň haýsy bogunlarynda ýazylýarlar? Olara degişli ýokarky sözlerden mysal getiriň.

2. O, ö dodak çekimlileri sözüň diňe haýsy bogununda ýazylýarlar? Olara degişli ýokarky sözlerden mysal getiriň.

* * *

41-nji gönükme. Sözlemleri okaň we ikinji bognunda dodak çekimlileri ýazylyan sözleri göçürip alyň.

1. Biz bagtly durmuşda ýaşayarys.
2. Kakam goýun bakýar, men ulalanymda, oňa çoluk bolaryň.
3. Güýz günleri bagyň ýapraklary dökülýär.
4. Ýorunjany orup bolduňyzmy?

Göçüren sözleriňiziň. ikinji bognunda haýsy dodak çekimlileriniň ýazylandygyny we onuň ýazylymagynyň sebäbini aýdyp beriň.

* * *

42-nji gönükme. Göçüriň. Nokatlaryň ýerine degişli dodak çekimlilerini ýazyň we olaryň ýazylymagynyň sebäbini aýdyň.

1. Agam goş...nda gull...k edýar.
2. Körpeler ýabyň boý...nda oýnaýarlar. Sülg...n üç...nji klasda okaýar. On...n jorasy Durs...n dörd...nji klasda okaýar. Jigimiň her hili oý...njaklary bar.

oýunjak

43-nji gönükme. Suratlaryň adyny depderiňize ýazyň.

Suratlaryň atларында **u, ü** dodak çekimlilerini haýsy bogunlarda ýazandygynyzy aýdyň we onuň sebäbini düşündiriň.

* * *

44-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine degişli dodak çekimlilerini ýazyp, asakdakylary göçüriň.

Od...n	çol. ..k	toý.. .n
Çuk...r	how...t	toh...m
Tor...m	öm...r	bö...l
Tom...s	gürr...ň	düw...n
Dok...z	boý. ..n	uçg...n.

* * *

45-nji gönükme. Nakyllary okaň. ikinji bognunda u ü dodak çekimlileri ýazylan sözleri tapyp, depderiňize göçüriň.

Gyzylyň-kümşüň könesi bolmaz,

Ata-enäniň bahasy bolmaz.

Göwün sygsa, göwre sygar.

Dost—dostuň aýnasy.

Dostsuz başym, duzsuz aşym.

Özüni öweniň tanapy çüýrük.

Köpüň dilegi köl bolar.

Göçüren sözleriňiziň ikinji bognunda näme üçin **u**, **ü** ýazylýar?

göwün

46-nji gönükme. Okaň. ikinji bogunda dodak çekimlileri bolan sözleri we şol bogunda olaryň ýazylmagynyň sebäbini aýdyp beriň

BÄŞİM WE GUZULAR

Sowuk şemal öwsüp başlady. Agylyň içinde guzuly goýunlar bardy. Başım atasy bilen agyla girdi. Goýunlar ürküşdiler. Guzuýyklar böküp başlady. Başım bir guzuýygyň boynundan tutdy, ony sypalady. Ol guzulary özüne öwrenişdirdi

(G. Rejebowa, «Kiçijik çopan»).

Agył sözüniň manysyny sözlükden öwreniň.

* * *

47-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine degişli dodak çekimlilerini ýazyp, sözlemleri göçüriň.

1. Gulanyň ödi bolmaz, guş...ň süydi.
2. Sygryň, goýn...ň, geçiniň süyd...nde adam üçin peýdaly zatlar köpd,..r.
3. Çoy...n eredilyär.
4. Men kitaplarymy öýde goý...p geldim.

1. Nokatlaryň ýerine haýsy dodak çekimlilerini ýazdyňyz?
2. Olar sözleriň haýsy bogunda ýazylýarlar we sebäbi näme?

peýdaýy

48-nji gönükme. Aşakdaky sözlerden ikinji bogunda dodak çekimlileri ýazylan sözleri saýlap, depderiňize göçüriň.

Depder, öküz, galam, ýaryş, ogul, tekiz, ýazmak, suwarmak, surat, oýun, gurjak, durmuş, okuwçy, Oraz, Aman, bulut, çoýun, çage, daglyk, onunjy, toýun, tokly, öňüm, haly, döwür, ördek, oturmak.

1. Göçüren sözleriňiziň. ikinji bognunda haýsy dodak çekimlileri ýazylypdyr?
2. Olar sözüň haýsy bognunda ýazylýarlar we sebäbi näme?

* * *

49-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine degişli çekimlileri ýazyň.

1. Goý...nlar suwa geldiler. Çop...n olary suwa ýakdy. Çopanyň ýanynda çöl...k hem bardy. Goýunlar ýatdylar.
2. Üç...nji we dörd...nji klasyň ok...wçylary ýow...ra gîtdiler.
3. Gyzlar gop...z çaldylar.

* * *

50-nji gönükme. Özüňizden ikinji bognunda u, ü dodak çekimlileri bolan iki söz tapyp (her dodak çekimlä bir söz), sözlem içinde getiriň we depderiňize ýazyň.

Nusga: Söwüt, güjüm miwesiz agaçlardyr.

* * *

51-nji gönükme. . Göçüriň. Nokatlaryň ýerine degişli çekimlileri ýazyň.

1. Terbiýeçi çagalara gürr...n berýär.
2. Ejem cagalaryň oý...nlaryna syn edýär.
3. Cagalaryň durm...şy gowy.

U, ü dodak çekimlileri sözüň haýsy bogunlarynda ýazylýarlar?

Arzuw, gawun, sarlawuk, gürlük, awtobus, institut ýaly sözlerde u, ü soňky bogunlarda-da ýazylýar.

52-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözleri göçürip alyň we olarda u, ü dodak Çekimlileriniň haýsy bogunlarda ýazylandygyny aýdyň.

1. **Biz** her bir işe úly **hyjuw** bilen ýapysýarys.
2. Siziň bu işiniz **düşewüntli**.
3. Biz geçen tomus Etrek etrabynyň Sarlawuk obasynda bolduk.
4. Seniň doganyň haýsy **institutda** okaýar?

Hyjuw, düşewünt sözleriniň manysyny sözlükden öwreniň.

* * *

53-nji gönükme. Bu sözleri sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň we olaryň ýazylyşyny ýadyňyzda saklaň.

Jürlewük, gawun, şarlawuk, trolleybus, paraşýut.

Nusga: Durda kakasy dukândan bir jürlewük alyp berdi.

* * *

54-nji gönükme. Aşakdaky soraglary okaň we olaryň jogabyny depderiňize ýazyň.

1. Häzir haýsy aý dowam edýär?
2. Häzir ýylyň haýsy pasly?
3. Haýsy aýlar Güýz aýlarydyr?
4. Güýz pasly haýsy aýda gutarýar?
5. Güýzden soňra ýylyň haýsy pasly başlanýar?